

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71.078.3

Жмурко Н.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Мельник Ю.В.

*студент
Львівського національного університету імені Івана Франка*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕПОЗИТНОГО РИЗИКУ НА ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості та причини виникнення депозитного ризику банку. Також визначено фактори, що спричиняють його появу. Досліджено його взаємозв'язок та вплив на ліквідність банківської системи країни.

Ключові слова: ліквідність банку, ліквідність банківської системи, депозит, депозитний ризик.

Жмурко Н.В., Мельник Ю.В. АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ДЕПОЗИТНОГО РИСКА НА ЛИКВИДНОСТЬ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены особенности и причины возникновения депозитного риска банка. Также определены факторы, вызывающие его появление. Исследованы его взаимосвязь и влияние на ликвидность банковской системы страны.

Ключевые слова: ликвидность банка, ликвидность банковской системы, депозит, депозитный риск.

Zhmyrko N.V., Melnyk Y.V. THE ANALYSIS OF INFLUENCE OF DEPOSIT RISKS ON BANKING SYSTEM LIQUIDITY OF UKRAINE

In the article the characteristics and causes appearance of deposit risks of the bank. Also the factors that cause it are also reviewed. Researched its connection and influence on the liquidity of the banking system of country.

Keywords: bank liquidity, banking system liquidity, deposit, deposit risks.

Постановка проблеми. Банківська діяльність в Україні здійснюється в умовах невизначеності, що залежить від багатьох чинників, дію яких надто важко або неможливо прогнозувати чи передбачати. Сучасний стан банківського сектора економіки не можна оцінювати як стабільний. Саме тому прийняті рішення в умовах фінансово-економічних кризових явищ генерують банківські ризики та можуть призвести до виникнення небажаних наслідків.

Банківська сфера в Україні останніми роками характеризується високим рівнем волатильності порівняно з іншими видами ринками фінансових послуг і супроводжується численними ризиками, які виникають при здійсненні як активних, так і пасивних операцій.

Ризик ліквідності банківської діяльності найбільшою мірою спричинений виникненням депозитного ризику. При непередбачуваних обставинах депозитний ризик призводить до дисбалансу грошових потоків, що може викликає не тільки до проблеми з ліквідністю, а, в найгіршому випадку, і до банкрутства банку. Враховуючи сказане вище, виникнення ризиків ліквідності є актуальним як для окремої банківської установи, так і для банківської системи держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зауважити, що дослідженню депозитних ризиків банків в економічній літературі приділено менше уваги порівняно з іншими видами банківських ризиків, які пов'язані зі здійсненням пасивних операцій. З огляду на це, особливої актуальності набуває подальше дослідження сутності депозитних ризиків, окреслення основних факторів, які призводять до них, та обґрунтування пропозицій щодо їх мінімізації.

Вагомий внесок у розробку теоретичних положень, методологічних підходів до оцінки та управління банківськими ризиками зробили провідні вчені-економісти [2; 4; 11; 12; 13]: І.В. Діденко, О.В. Васюренко, А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, А.О. Єпіфанов, О.В. Конієнко, Г.Т. Карчева, А.М. Мороз, Ю. Потійко, Л.О. Раєвська, І.В. Сало, Р.І. Тиркало, М.І. Крупка та низка інших. Не заперечуючи цінність праць вищеперелічених науковців, вважаємо за доцільне поглибити та узагальнити наявні теоретичні дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у дослідженні природи виникнення депозитного ризику та виявлення наслідків його впливу на ліквідність банківської системи держави, їх взаємозв'язку, а також визначення напрямів контролю з боку основного регулятора банківської системи України, а саме – Національного Банку України.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що чимало праць присвячено визначенню кредитного ризику для банку і значно менше уваги приділяється визначенню депозитного ризику та його впливу на ліквідність банку. Оскільки кредитний ризик пов'язаний з кожним конкретним позичальником банку, залежить від його діяльності і виникає внаслідок недотримання ним умов кредитного договору щодо зобов'язань за кредитними операціями. Саме тому банківські установи частіше стикаються з проявом ризиків активних операцій.

У першу чергу варто дати визначення поняттю ліквідності банківської системи, під якою розуміють динамічний стан, який забезпечує своєчасність,

повноту та безперервність виконання усіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [4].

Депозитний ризик є загрозою для діяльності банку, адже вилучення депозиту призведе до зниження ліквідності та довіри до фінансово-кредитної установи. Для вкладника настання ризику означає втрату не лише доходів, але і власних заощаджень. Розглянемо визначення цієї економічної категорії у працях провідних вчених-економістів.

Депозитний ризик банку – це міра (ступінь) невизначеності щодо можливості переведення розрахункового або поточного рахунку до іншого банку чи дострокового вилучення вкладу [8].

Депозитний ризик вчені М. Лапуста та Л. Шаршукіна [2, с. 19] визначають як такий, що пов'язаний із достроковим відкликанням вкладниками своїх внесків із банку, що примушує банк проводити значну роботу щодо залучення різного роду вкладів.

Згідно з думкою А. Суворова [11, с. 55], ризик, який виникає при формуванні депозитів, пов'язаний із втратами при достроковому вилученні вкладів є депозитним.

Поняття депозитного ризику, тобто такого, що виникає за здійснення депозитних операцій, можна ототожнити із ресурсним ризиком, що визначається І.М. Крупною [1, с. 361] імовірністю того, що розмір ресурсів, які перебувають у розпорядженні банку, виявиться меншим від розрахункового або прогнозованого рівня. У даному випадку ризик депозитних операцій зумовлений можливістю масштабного відтоку коштів з банківських рахунків і може призвести не тільки до додаткових витрат, а і до банкрутства банку.

За економістом О. Тітєвською, ризик депозитних операцій банків – це ймовірність неповернення депоненту всієї чи частини суми депозитних ресурсів у результаті банкрутства банку або переведення ресурсів клієнта до іншого банку чи дострокового вилучення депозиту внаслідок погіршення платоспроможності банку чи суб'єктивних мотивів вкладника [12, с. 141].

Узагальнюючи наведене вище, ми вважаємо, що депозитний ризик – це вид банківського ризику, який має двосторонній вплив як на банківську установу (у випадку дострокового розірвання депозитного договору та вилучення вкладу вкладником), так і на депонента (у разі неспроможності банківської установи виплатити обсяг необхідних коштів) та може спричинити не лише банкрутство банку, але і втрату фізичною чи юридичною особою (депонентом) своїх заощаджень.

Причиною виникнення депозитного ризику, як показує аналіз досліджень різноманітних авторів, є низка зовнішніх та внутрішніх факторів. Отож, дослідивши низку джерел [2; 12; 13], ми узагальнили та виокремили, на нашу думку, найбільш об'єктивно обумовлені групи чинників, а саме:

а) зовнішні контрольовані (рівень довіри до банківського сектора);

б) зовнішні не контрольовані (форс-мажорні обставини, що призводять до недоотримання доходів або до банкрутства фізичної особи, і як результат провокують суттєвий відтік депозитних вкладів населення, а саме – вплив політичного та валютного ризиків зміни в кон'юктурі міжнародних ринків банківських ресурсів та обмеження з боку законодавства зарубіжної країни щодо участі іноземних банків на вітчизняному банківському ринку);

в) зовнішні частково контрольовані (розподілення доходів окремою особою чи домогосподарства через зміни в ціновій та продуктивній політиці банку, а також в політиці рефінансування НБУ; стабільності національної грошової одиниці, рівень інфляції та ринковий ризик тощо);

г) внутрішні – контрольовані, не контрольовані та частково контрольовані фактори впливу (політика залучення та утримання клієнтів; суб'єктивні мотиви фізичних осіб відносно розподілення доходів; довіри клієнтів).

У сукупності вплив вищезгаданих чинників, за тих чи інших несприятливих умов, мають вагомий вплив на банківську систему та, зокрема, на її ліквідність. На нашу думку, основною причиною негативної ситуації, що склалася на вітчизняному ринку депозитних операцій в останні роки, у даний час є відтік коштів вкладників у зв'язку з нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні. Саме таку тенденцію можна прослідкувати на рисунку 1.

Рис. 1. Prіріст депозитів поквартально за 2008–I квартал 2015 року [6; 7]

Як видно з рисунка, станом на 1 квітня 2015 року зберігалася негативна тенденція до відтоку вкладів як фізичних, так юридичних осіб. Згідно із наведеними даними, депозити у національній валюті за січень-березень скоротилися на 20,7 млрд грн (на 5,7%), в іноземній – на 2,8 млрд дол. (на 14,4%). Проведений аналіз засвідчив, що банківська паніка 2014–2015 років майже вдвічі глибша і триваліша, ніж та, що відбувалася у 2008–2009 роки.

Накопичений за попередні роки дефіцит поточного рахунку платіжного балансу, відплив капіталу з країни та депозитів з банківської системи посилили девальваційний тиск на національну валюту. Національний банк України в умовах обмеженості міжнародних резервів був змушений відмовитися від практики утримання валютного курсу в жорстких межах. Однак внаслідок недооцінки системних ризиків та недостатньо виваженої грошово-кредитної політики це призвело до глибоких валютної і банківської криз [6].

Різка знецінення гривні на тлі макроекономічної дестабілізації, а також неефективне здійснення монетарної і комунікаційної політики, відсутність системних заходів НБУ із забезпечення фінансової стабільності сформували зростаючі девальваційні очікування і спровокували зниження довіри до банківської системи, що призвело до скорочення обсягу депозитів.

Скорочення ресурсної бази банків через значний відтік депозитів домогосподарств, який був зумовлений як об'єктивними (скорочення реальних доходів), так і суб'єктивними чинниками (очікування населення щодо подальшої фінансової та геополітичної невизначеності в державі). Значна частка коштів, що була знята з депозитних рахунків, посилила вплив депозитного ризику на платоспроможність та стійкість комерційних банків.

За 2014 рік банки України втратили третину депозитного портфеля, що знизило платоспроможності окремих банків та запровадження НБУ тимчасової адміністрації та ліквідації 33 банків. Такі події негативно вплинули на ліквідність банківської системи країни та посилили недовіру вкладників.

За даними НБУ, оприлюдненими в повідомленні «Основні тенденції грошово-кредитного ринку України», загальний обсяг депозитів в Україні на 01.02.2015 р. становив 659,3 млрд грн, з них: депозити фізичних осіб: 404,6 млрд грн (61%); депозити юридичних осіб: 254,7 млрд грн (39%) [7].

В Україні переважають строкові депозити, що складають 421,6 млрд грн (62%), тоді як поточні депозити становлять 256,1 млрд грн (38%). За минулий рік частка строкових депозитів знизилась, а поточних зросла на 5 процентних пункти через спад довіри до банків. Основну частину строкових депозитів (319,1 млрд грн) банки залучають в населення. До чинників відтоку вкладів, можна віднести: інформаційну паніку, війну на Донбасі, дефолти 44 банків та масштабну девальвацію гривні. Валютна структура загального депозитного портфелю України на початку 2015 року на 54% (357,9 млрд грн) складалася з гривневих вкладів, а 46% (301,4 млрд грн) – вклади в іноземній валюті [7].

Реальний відтік валютних депозитів був більшим з огляду на зарегульованість валютного ринку і дефіцит валюти у більшості банків. Таку невтішну ситуацію, зокрема, можна спостерігати на рисунках 2 та 3.

Рис. 2. Приріст депозитів фізичних осіб за 2008–I квартал 2015 року [6; 7]

Ми можемо побачити, що валютні вклади падають настільки швидко, що навіть їх перерахунок у гривні за новим курсом не завжди допоможе збільшити їх питому масу. Як видно з рисунка, динаміка є більш ніж просто невтішною, оскільки обсяг депозитів у валюті за період кризи у 2008–2009 роках (15 919 – 12 478 млрд дол. відповідно) був більшим, ніж у 2015 році, який становив 11 279 млрд дол. Даний відтік валютних депозитів в останні роки був більшим з огляду на стан валютного ринку та його регулювання, також на дефіцит валюти у більшості банків. Так, вкладники піддалися інформаційній паніці, дефолтам банків та девальвації національної валюти.

Невтішною є динаміка і гривневих вкладів фізичних осіб, хоча у порівнянні із попередніми роками та кризою 2008 року (12 9477 млрд грн) їх обсяг стрімко зростав, проте наприкінці 2013 року (257 829 млрд грн) під впливом маси несприятливих чинників обсяги вкладених коштів, відтік став неминучим, а тому станом на перший квартал 2015 року становив -76 278 млрд грн, тобто обсяг коштів на депозитних рахунках в сукупності становив 181 551 млрд грн.

Рис. 3. Приріст депозитів юридичних осіб за 2008–I квартал 2015 року [6; 7]

На цьому рисунку видно, що посткризовий період після 2008 року, коли вкладення у гривні та у валюті становили відповідно 201 835 млрд грн та 157 905 млрд дол. США, динаміка була позитивною, проте не надто стрімкою. Найбільшими обсягами депозитних вкладень юридичних осіб як у гривнях, так і у валюті відзначається період першого півріччя 2014 року, але уже в третьому кварталі очевидним є значне зниження, а саме – 18 395 млрд грн та – 85 948 млрд дол. США, що було спричинене інформаційним тиском та панікою, спричиною нестабільністю банківського сектору та низкою політичних чинників. Хоча станом на перше півріччя 2015 року валютні вклади зросли на +35% (103 671 млрд дол. США), і продовжували повільно зростати, на їх протигау гривневі вклади попри теж, нібито зростання, що становило +4% (14 105 млрд грн), почали знижуватися. Негативним є саме зниження гривневих вкладів протягом I кварталу 2015 року, яке становило -6% (19 366 млрд грн).

Таку ситуацію можна пояснити тим, що українська банківська система переживає досить глибоку кризу, яку посилює масовий відтік депозитів попри десятки мільярдів рефінансування, які НБУ вже надав банкам, а тому посилюється паніка, через яку гроші переливаються з однієї установи в іншу, а також вкладники часто надають перевагу вкладам в іноземних банках та закордоном, чим сприяють відтоку коштів з банківської системи держави, що також має негативний вплив в цілому.

Взаємозв'язок між депозитними процесами, а саме їх відтоком та ліквідністю банківської системи можна прослідкувати на рисунку 4.

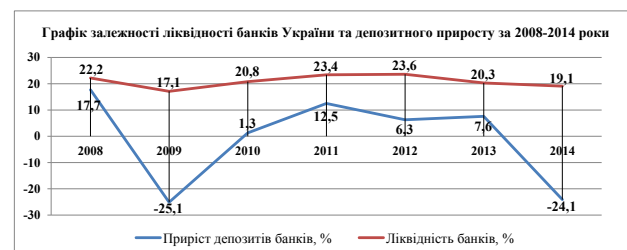

Рис. 4. Графік залежності ліквідності банків України та депозитного приросту за 2008–2014 роки [6; 7]

З даного графіку помітним стає зв'язок між депозитною діяльністю банків та їх ліквідністю. Особливо помітною така залежність є, як уже зазначалося, у роки економічної кризи 2008–2009 років, а також чітко прослідковується відповідна спадна тенденція починаючи з 2013 року, що також зумовлено нега-

тивними подіями та процесами як у політико-соціальному житті країни, та в її економіці.

Звісно, депозитний ризик, в даному аналізованому випадку, або ж відтік коштів з депозитів, що слугують джерелом для здійснення активних операцій, не може здійснювати глобального впливу на стійкість, тобто ліквідність банків, проте його вплив є очевидним і потребує ефективного управління банківською системою, з боку НБУ, з метою його мінімізації, а також, як наслідок, посилення позицій банківського сектора економіки.

Як результат, Національний банк України знову встановив «наглядні канікули» для банків. Постановою № 124 від 01.01.2015 р. регулятор вирішив не застосовувати заходи впливу до банків, які отримали збитки або у яких частка негативних активів перевищила 10%, якщо погіршення ситуації було викликане девальвацією гривні [10]. Також, згідно із Постановою НБУ № 129 від 24.02.2015 р., погодив не застосовувати заходи впливу тільки до тих банків, у яких через девальвацію порушилися нормативи, а також не здійснювати дострокового повернення вкладів власникам істотної участі [9].

Звісно, зменшення строгості нагляду НБУ за банками не повинно призвести до того, що страждати від цього будуть вкладники. Банкіри вказують на те, що регулятор стежить за рівнем платоспроможності та виконання своїми підопічними зобов'язань перед клієнтами.

Враховуючи поточну економічну та політичну ситуацію, банки будуть обережно застосовувати норми закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо умов повернення строкових депозитів» від 05.06.2015 [8] і обмежувати дострокове зняття тільки в рамках деяких своїх вкладів. Деякі банки вже застосували норми закону і ввели заборону на дострокове зняття, і за такими вкладами ставка у середньому на 2-5% вище, ніж за вкладами з можливістю дострокового зняття. Однак більшість банків поки не скористалися можливістю гарантувати терміновість своїх пасивів, тобто не вносили ніяких змін до договорів.

Окрім спроб регулювання впливу депозитного ризику на ліквідність банківського сектору на рівні НБУ, банкам необхідно самостійно знаходити ефективні методи та інструменти, а також зміцнювати довіру вкладників. Покращення становища банківської системи і повернення депозитів до банків тепер можливо лише тоді, коли відновиться довіра до банків, а також економічне зростання та зростання доходів населення.

Доцільно також, на нашу думку, здійснювати дієве управління програмою попередження ризиків. А саме, як варіант, проваджувати прогноз-систему, при проведенні депозитних операцій банком, з метою всебічного їх дослідження, і як результат, виявлення загроз та управління ними.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ліквідність є важливою та необхідною умовою підтримки безперервної роботи банку, свідчить про його спроможність підтримувати фінансову стабільність і нарощувати обсяги банківських операцій та свідчить про здатність швидкого викання банком своїх зобов'язань. Тобто рівень ліквідності банку свідчить про його стабільність, стійкість та безпечність.

Помітний вплив здійснює і депозитний ризик, з появою якого банки втрачають ресурси для здійснення активних операцій, а отже доходи від їх проведення. Такий вплив підриває стійкість банку, яка виражатиметься у здатності до забезпечення виконання своїх зобов'язань, іншими словами, знижуватиме безпосередньо його ліквідність, що посилюватиме недовіру з боку клієнтів.

Це дослідження не може називатися завершеним, оскільки потребує подальшого розгляду і пошуку шляхів вдосконалення управління та попередження виникнення депозитних ризиків вітчизняних банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Банківська система : навч. посібник / [М.І. Крупка, Є.М. Андрушак, І.В. Базилук та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 520 с.
2. Діденко І.В. Теоретичні аспекти дослідження поняття кон'юнктури депозитного ринку // Фінансовий простір. – 2015. – № 1(17). – С. 19-27.
3. Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб // Бюлетень Національного банку України. – 2009. – № 9. – С. 137-139.
4. Корнієнко О.В. Депозитний ризик та шляхи його мінімізації. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013 – Випуск № 1. – Лапуста М.Г. Ризики в предпринимательской деятельности / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 224 с.
5. Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік // Рада Національного банку України. – Київ, 2015. – С. 15.
6. Офіційний аналітичний сайт Bankografo. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/>.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо умов повернення строкових депозитів : Закон України /// ВРУ від 05.06.2015 № 424-VIII.
9. Про деякі питання діяльності банків : Постанова НБУ від 24.02.2015 № 129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-15/page>.
10. Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України : Постанова НБУ редакція від 01.01.2015 № 124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/za353-03>.
11. Суворов А.В. Управление банковскими рисками / А.В. Суворов // Финансы и кредит. – 2002. – № 13. – С. 53-57.
12. Тітєвська О.В. Методологічні підходи до визначення факторів депозитних ризиків банку як об'єкта регулювання / О.В. Тітєвська // Економічний простір. – 2008. – № 13. – С. 140-148.
13. Шкляр А. Ключові ризики та обмеження у діяльності банків у 2015 р. (моніторингові оцінки). – Київ, 03.02.2015, № 1, 10 с.